

גישת התמורות ויישומה בפרשת ראה¹

א. מבוא

מתוך שאני עוסק בשיטת הבחינות של הרב מרדכי ברויאר ('רמ"ב'), מצאתי לפני כמה חודשים התכתבות מעניינת בין הרב ברויאר ע"ה לחתנו הרב אביה הכהן שיבלח"א, שעסקה בגישה חדשה לפרשיות העבד העברי. הרב מרדכי ברויאר נפטר לפני 14 שנים (ו' אדר תשס"ז). לקראת יום הזכרון השלישי שלו פרסם החתן שלו את ההתכתבות הזו, ממנה עולה שהחתן חולק על שיטת הבחינות של חותנו בהקשר לפרשיות העבד העברי המפורטות בפרשת משפטים, פרשת בהר ופרשת ראה.

במקומה הוא מציע לחותנו גישה חדשה ושונה, אותה הוא מכנה **גישת התמורות**. ראיתי במחלוקת המשפחתית הזו תופעה מאוד מרגשת ומאתגרת, והתחלתי לעקוב אחרי גישת התמורות. כך הגעתי לספרון קטן בשם **גישת התמורות**, שנערך על ידי הרב חזי כהן ואביעד עברון, שניהם משיבת הקיבוץ הדתי במעלה גלבע.

הספר יצא בהוצאת הישיבה ביחד עם הוצאת מגיד של קורן **בשנת תשע"ט**, והוא מציג את עקרונות השיטה ומביא הרבה דוגמאות לפרשנות על פיה.

גישת התמורות מאוד מאתגרת את כל מי שמחפש חדשנות בפרשנות דורנו. בעבר גרסתי ששיטת הבחינות של הרב מרדכי ברויאר היא דוגמא לגישה חדשנית ומהפכנית שכזו, ואני רוצה להציע היום גם את גישת התמורות כשיטה מהפכנית, הבנויה להערכתי על גבה של שיטת הבחינות, וכן על גישתו הפרשנית של הרב דוד צבי הופמן.

מטרתי בשעור היא להציג את גישת התמורות לעיונכם ולשיפוטכם.

ב. שלוש קבוצות של פרשנים בזמננו

פרשני הפשט של זמנינו מתחלקים בעיני לשלושה טיפוסים, שהוגדרו על ידי כסוקר, כבוחן וכמחדש.

1. הסוקר

לקבוצה זו משתייכים רבים מפרשני התקופה. בעקבותיה של נחמה, הם 'מְזַמְּנִים' לבית מדרש אחד את כל פרשני המקרא לדורותיהם. הם מעמתים את האחד ברעהו, מתוך שהם מנסים לרדת לשורשי הפרשנות שהניעה כל פרשן ופרשן. התהליך מסתיים על ידי בחירה של פרשן מסוים או על ידי שילוב של כמה פרשנים יחדיו.

נחמה עצמה היתה מתמקדת בכך. היא 'הושיבה' את כולם יחדיו ליד שולחנה, עמדה על הייחוד של כל אחד מהפרשנים, ולא נמנעה מלנזוף בהם כשחרגו מפשט הדברים.

¹ שעור בבית הכנסת אוהל נחמה תשפ"א

מי שמחפש דוגמה לכך שילמד את העיון שלה לפרשת כי תשא, בעמ' 248, 'ולא נוכל כלל לקבל את דברי הרשב"ם.....הרשב"ם התרחק כאן מאוד מפשוטו של מקרא'.

2. הבוחן

קבוצה זו מתאפיינת בשימוש בכלי מחקר חדשים, או בשימוש יותר אינטנסיבי בשיטות קדומות שלא הגיעו לכלל מימוש ומיצוי.

לקבוצה זו משתייכים המנתחים הספרותיים של הטקסט, כמו הרב אלחנן סמט ופרופסור יוני גרוסמן. לקבוצה זו משתייכים גם הרב יואל בן נון ותלמידיו, הבוחנים את הכתובים על פי הריאליה של הארץ, המוכרת להם היטב.

3. המחדש

לקבוצה זו משתייכים הפרשנים המעטים, המציעים גישה פרשנית עקרונית וחדשה. בדרך כלל מוצעת הגישה החדשה כדי להתמודד עם בעיה מוגדרת ומסויימת.

לקבוצה זו משתייך הרמ"ב עם שיטת הבחינות שלו, והרב קופרמן עם הניתוח המיוחד של פשוטו של מקרא.

לקבוצה זו משתייכים גם ממציאי גישת התמורות, נושא השעור של היום.

ג. המהפיכה הקופריאנית של הרמ"ב

הרמ"ב מציע למעשה מהפכה קופריאנית בפרשנות המקרא.

עד לרמ"ב פירשו את הביטוי 'דברה תורה בלשון בני אדם' כהנחיה להבין את דברי התורה בצורה אנושית, כלומר בצורה הגיונית. על פי גישה זו ניתנה תורה אלוּקית לבני אדם בצורה ה'מדברת' אליהם. מכאן שההגיון האנושי חייב להבין את התורה שניתנה לו בסיני. הבנה שכזו מחייבת ליישב את הסתירות הפנימיות שבתורה, שהרי סתירה היא הליך שאינו לוגי, ומשום כך אין הוא יכול להתקבל. זהו למעשה הבסיס **לגישה ההרמונית לתורה**. אם ניתנה תורה לבני אדם, לא יתכן שיש בה סתירות, הנוגדות את דרך ההבנה האנושית וההרמונית.

זההרקע לשיטתו החדשה והמהפכנית של רמ"ב. רמ"ב טען שהביטוי "דברה תורה בלשון בני אדם", **מחייב אותנו לנתח את הטקסט המקראי בכל הכלים המדעיים העומדים לרשותנו**. אם בחינה שכזו מציגה סתירות בין פרשיות התורה, עלינו לקבלן ולהפנימן. סתירות אלה לא ניתן לפתור על פי הגישה ההרמונית, והרמ"ב בצורה מהפכנית מצהיר **שהתורה במהותה דיסהרמונית**.

התורה הדיסהרמונית ניתנה לנו כך מסיני, ומכאן שתפקידו של הלומד להבין ולהסביר מדוע ניתנו הסתירות כפי שניתנו. הפתרון לסתירות הוא רצונה של התורה לגלות לנו את הליכותיו, מידותיו ובחינותיו של נותן התורה, המתגלה בעולמו בצורה שהיא דיסהרמונית במהותה.

עד לרמ"ב עמד **ההיגיון האנושי במרכז** השיטות הפרשניות, לאחר הצגת שיטת הבחינות, עומד **נותן התורה במרכז**, והטקסט המקראי בא לגלות את צורות ההתגלות הדיסהרמונית של הקב"ה בעולמו. צורות ההתגלות הן פרק יסוד בתורה הקבלה, והרמ"ב נסחף לאמץ עקרונות קבליים בחלק נכבד של פירושו, על פי שיטת הבחינות.

זו להערכתנו מהפיכה של ממש. גם בשלב של קבלה והכרה בסתירות, וגם בהצעת דרך הפתרון. וכך תאר זאת רמ"ב במאמרו הראשון על שיטת הבחינות לפני כששים שנה.²

וכך, רק אחרי שעמדנו על פשוטו של מקרא לפי כל כללי הסגנון המסורים בידינו היום, רק אחרי שהשלמנו את מלאכת ניתוח המדע, שהיא חכמה ולא תורה, רק אז יהיה עלינו להבין את **המשמעות האמונתית של תגליתנו המדעית**. הנה, תורה זו שנמסרה לנו מידי הבורא, כחמדת כל העולמות ותפארת כל הבריה, **הרי היא עשויה שכבות וסגנונות**, ויש שהשכל האנושי יקצר ליישב את סתירותיהם. הנה, הולכות להן השכבות **ומתמשכות לסירוגין**, עתים בערבוביה, **בתוך פסוק אחד**, עתים בסדר נאה של פרשיות פרשיות סדורות [...] וכך, בשעה שכל התורה פרושה לפנינו כשמלה, ארוגה שתי וערב, מעשה רוקם וחושב, חוטים צבעוניים ופתילי זהב וכסף, באותה שעה אנו תוהים ומבקשים הסבר על **המשמעות האמונית של תלמודנו**. [...] **שכן תורת הסוד היא המשמעות האמונתית של תוצאות המחקר המדעי**, היא היא התוכן הפנימי של כל אותן שכבות המתגלות לעיני החוקר על פי דרכי הלשון והסגנון. שעה שאדם כילה את לימודו המדעי, והתורה פרושה לפניו על כל שילובי יריעותיה, על כל מלאכת המחשבת של אריגת שתי וערב, וכולה כביכול ניגודים וסתירות – באותה שעה הוא יפנה אל עולמה הנעלם של התורה, וישקה את תלמודו שנתייבש ונצטמק, ממעיין מים חיים של דרך האמת. **אין הנפש מתיישבת בלבושה הנגלה של התורה, והיא מבקשת לחדור אל הגרעין הנעלם והנסתר.**

הטבלה שלהלן מאפיינת את שיטות הפרשנות הרגילות והחדשניות על פי ארבעה מאפיינים. הטבלה מדגישה את המהפכות של הרמ"ב. מהפכותיו היא הנחת היסוד שהתורה היא **דיסהרמונית** במהותה, ושמטרת הכתוב להנחיל לקורא את דרכי התגלותו של הקב"ה בעולמו, כלומר את הבחינות השונות שבהנהגתו.

תלמידיו שומעים את תורותיו. הם נוהים אחרי להט האמונה שלו, ואט אט מאמצים את שיטתו. הם מפנימים את העובדה שיש סתירות מפורשות וקשות בטקסט, ודעתם לא נוחה מהפתרונות שרמ"ב מציע. הם מעדיפים להסביר שהסתירות נובעות מההתפתחות שקיימת במהלך גיבושן של המצוות. **הקב"ה משנה את פרטי המצווה**, כדי להתאימה לנסיבות החדשות הפוקדות את מחנה ישראל. החשיפה החדשה סותרת

² המאמר פורסם בשני חלקים בבטאון ארגון הסטודנטים הדתיים יבנה **דעות**, בגליונות י"א וי"ב בשנת תש"כ, בכותרת אמונה ומדע בפרשנות המקרא.

לעתים את המופע הקודם של המצווה. התורה מציגה את המופע הראשון בתורה, ולאחריו מוצגת המצווה שוב עם המבנה החדש שלה, הכולל שינויים ששלובו במהלך הליכת העם במדבר במשך ארבעים שנה. זוהי **גישת התמורות**. מתוך כך ברור שהתורה על פי גישת התמורות, אינה נחשבת **כסינכרונית**. יש חשיבות לסדר נתינת מצוותיה, שלא התגלו לעם בבת אחת.

	אפיון התורה	מוקד הכתוב	מופע הכתוב	מטרת הכתוב
פרשנות מצויה	הרמוניה	לומד התורה	סינכרוני	הבנת הכתוב
שיטת הבחינות	דיסרמוניה	הקב"ה	סינכרוני	הבנת התגלות ה'
גישת התמורות	דיסרמוניה	לומד התורה	אסינכרוני	גילוי ה'חץ' המוסרי

על פי גישת התמורות הסתירות שאנו מוצאים בכל הקשור למצוות המעשיות, מבטאות התפתחות מוסרית פנימית, המטופחת על ידי הקב"ה בעצמו. מכאן שגישת התמורות מחייבת ברור מקדים, שיסביר **איך ניתן לייחס לקב"ה התגלות מתמשכת ומתפתחת**, המונעת על ידי השאיפה לשינוי ולפיתוח של מצווה מסוימת. אנו נדון בכך בפרק ז' להלן.

ד. שלושה מופעים של מצוות העבד והאמה

כאמור, מכתבו של הרב אביה הכהן לחותנו הרמ"ב, דן בסתירות שבין פרשת העבד העברי שבפרשת ראה, לבין מצוות העבד העברי שבפרשת בהר. הלכות העבד העברי מופיעים בתורה שלוש פעמים, ויש בהם סתירות רבות.

1. הלכות העבדים בפרשת ראה

דברים טו, (יב) כִּי־יִמְכַר לְךָ אֶחִיךָ הָעֶבְרִי אוֹ הָעֶבְרִיָּה וַעֲבָדְךָ שָׁשׁ שָׁנִים וּבִשְׁנָה הַשְּׁבִיעִית תְּשַׁלְּחֶנּוּ חֲפָשִׁי מֵעִמָּךְ: (יג) וְכִי־תִשְׁלַחֲנּוּ חֲפָשִׁי מֵעִמָּךְ לֹא תִשְׁלַחֲנּוּ רִיקָם: (יד) הַעֲבִיק תַּעֲבִיֵּק לוֹ מִצֹּאֲנֶךָ וּמִגֶּרְנֶךָ וּמִיִּקְבֶּךָ אֲשֶׁר בִּרְכָךָ ה' אֱלֹהֶיךָ תִתֵּן־לוֹ: (טו) וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּפְדֶּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ עַל־כֵּן אֲנִי מְצַוְךָ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה הַיּוֹם: (טז) וְהָיָה כִּי־יֹאמַר אֵלֶיךָ לֹא אֶצְא מֵעִמָּךְ כִּי אֶהְבֶּךָ וְאֶת־בֵּיתְךָ כִּי־טוֹב לוֹ עִמָּךְ: (יז) וְלִקְחָתָּ אֶת־הַמֶּרְצָע וְנִתַּתָּה בְּאָזְנוֹ וּבִדְלַת וְהָיָה לְךָ עֶבֶד עוֹלָם וְאִם לֹא־תִתֶּנּוּ תַעֲשֶׂה־כֵן: (יח) לֹא־יִקְשָׁה בְּעֵינֶיךָ בְּשַׁלְּחָךָ אֹתוֹ חֲפָשִׁי מֵעִמָּךְ כִּי מִשְׁנֵה שְׂכָר שְׁכִיר עֲבָדְךָ שָׁשׁ שָׁנִים וּבִרְכָךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה: פ

2. הלכות העבדים בפרשת בהר

ויקרא כה, (לט) וְכִי־יָמוּךְ אֶחִיךָ עִמָּךְ וְנִמְכַּרְלָךְ לֹא־תַעֲבֹד בּוֹ עֲבַדְתָּ עָבֵד: (מ) כְּשֹׁכִיר כְּתוּשָׁב יִהְיֶה עִמָּךְ עַד־שְׁנַת הַיָּבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ: (מא) וַיֵּצֵא מֵעִמָּךְ הוּא וּבְגָדוֹ וְעִמּוֹ וְשֹׂבַל אֶל־מִשְׁפַּחְתּוֹ וְאֶל־אֲחֻזַּת אֲבֹתָיו יָשׁוּב: (מב) כִּי־עֲבָדְךָ הֵם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יִמְכְּרוּ מִמֶּכְרָת עָבֵד: (מג) לֹא־תִרְדָּה

בו בפרך ויראת מא-להיך: (מד) ועבדך ואמתך אשר יהיו-לך מאת הגוים אשר סביבתיכם מהם תקנו עבד ואמה: (מה) וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו וממשפחתם אשר עמכם אשר הולידו בארצכם והיו לכם לאחזה: (מו) והתנחלתם אתם לבניכם אחריכם לרשת אחזה לעלם בהם תעבדו ובאחיכם בני-ישראל איש באחיו לא-תרדה בו בפרך: ס

3. הלכות העבדים בפרשת משפטים

שמות כא, (ב) כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבד ובשבעת יצא לחפשי חנם: (ג) אם-בגפו יבא בגפו יצא אם-בעל אשר הוא ויצאה אשתו עמו: (ד) אם-אדניו יתן-לו אשה וילדה-לו בנים או בנות האשה וילדיה תהיה לאדניה והוא יצא בגפו: (ה) ואם-אמר יאמר העבד אהבתי את-אדני את-אשתי ואת-בני לא אצא חפשי: (ו) והגישו אדניו אל-האלהים והגישו אל-הדלת או אל-המזוזה ורצע אדניו את-אזנו במרצע ועבדו לעלם: ס

(ז) וכי-ימכר איש את-בתו לאמה לא תצא כצאת העבדים: (ח) אם-רעה בעיני אדניה אשר-לא לו יעדה והפדה לעם נכרי לא-ימשל למכרה בבגדו-בה: (ט) ואם-לבנו ייעדנה כמשפט הבנות יעשה-לה: (י) אם-אחרת יקח-לו שארה כסותה וענתה לא יגרע: (יא) ואם-שלוש-אלה לא יעשה לה ויצאה חנם אין כסף: ס

ה. המופעים השונים על פי שיטת הבחינות

הרמ"ב דן בסתירות שבין הלכות העבד בפרשת ראה, לבין ההלכות בפרשת בהר, המפורטים בטבלה שלהלן.

1. עבד עברי

דברים ט"ו	ויקרא כ"ה	הפיערים
1 (יב) כי-ימכר לך אחיר העברי או העבריה ועבדך שש שנים ובשנה השביעית תשלחנו חפשי מעמך:	(לט) וכי-ימכר אחיר עמך ונמכר-לך לא-תעבד בו עבדת עבד: (מ) כשכיר פתושב יהיה עמך עד-שנת היבל יעבד עמך: (מא) ויצא מעמך הוא ובניו עמו ושב אל-משפחתו ואל-אחזת אבותיו ישוב:	בדברים יוצא העבד בשנה השביעית, בויקרא יוצא העבד ביובל. בויקרא משולח העבד לחופשי, בשמות יוצא מעמך
2 (יג) וכי-תשלחנו חפשי מעמך לא תשלחנו ריקם: (יד) העניק תעניק לו מצאנך ומגורנה ומיקבך אשר ברכך ה' א-להיך תתן-לו:		העניקה מופיעה בדברים בלבד
3 (טו) וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויפדה ה' א-להיך על-כן אנכי מצוך את-הדבר הזה היום:	(מב) כי-עבדי הם אשר-הוצאתי אתם מארץ מצרים לא ימכרו ממכרת עבד:	בדברים יציאה מעבדות מצרים, בויקרא עבדות האדם לה'.
4 (טז) והיה כי-יאמר אליך לא אצא מעמך כי אהבך ואת-ביתך כי-טוב לו עמך: (יז) ולקחת את-המרצע ונתתה באזנו ובדלת	(מג) לא-תרדה בו בפרך ויראת מא-להיך:.....	בדברים העבד נרצע, בויקרא אסור לרדות בו בפרך.

	וְהָיָה לְךָ עֶבֶד עוֹלָם וְאָף לְאַמְתְּךָ תַּעֲשֶׂה־ כֵּן:	(מו)וּבְאַחֲכֵם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אִישׁ בְּאַחֲיוֹ לֹא־תִדְּגָה בּוֹ בְּפָרָךְ: ס	
5	(יח) לֹא־יִקְשֶׁה בְּעֵינֶךָ בְּשַׁלְחֶךָ אֹתוֹ חֲפָשִׁי מִעֲמֹךָ כִּי מִשְׁנֶה שָׂכָר שְׁלִיר עֲבָדְךָ נָשַׁשׁ שָׁגִים וּבִרְכָךָ ה' אֱ-לֹהֶיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה: פ		איסור לא יקשה מופיע רק בדברים.

הרמ"ב מונה ששה הבדלים מהותיים בין הלכות העבד העברי שבפרשת ראה, לבין הלכות העבד העברי בפרשת בהר. נבחן זאת על פי השורות שבטבלה.

1. בפרשת ראה העבד **יוצא בשנה השביעית** ואילו בפרשת בהר הוא **יוצא ביובל**.
בראה מדובר **בשילוח** העבד ואילו בבהר מדובר **ביציאתו** של העבד.
2. רק בפרשת ראה מוזכרת מצוות **ההנקה**.
3. בפרשת ראה מתבססות הלכות העבד העברי על עבדות מצרים, בויקרא מתבססות ההלכות על העובדה שכולנו עבדי הקב"ה.
4. בפרשת ראה מוזכרת האפשרות להירצע ולעבוד לעולם, אפשרות שלא מוזכרת בפרשת בהר. רק בפרשת בהר מוזכר האיסור לרדות בעבד בפרך.
5. רק בפרשת ראה מוזכר **האיסור להתקשות** בשילוח העבד לחופשי.

רמ"ב רואה כאן דוגמא מייצגת לשיטת הבחינות. המפתח לדבריו הוא בשורה 3 שבטבלה. **ההלכות שבפרשת ראה מתבססות על כך שהבעלים היו בעצמם עבדים במצרים, ולכן עליהם להטיב עם העבד כפי שציפו מאדוניהם במצרים. לעומת זאת בפרשת בהר ההנמקה להלכות העבד היא העובדה שכל בני ישראל הם עבדי המקום.** מכאן שבראה מדובר בחובת האדון כלפי העבד, ובבהר מדובר בזכויות העבד עצמו מכח היותו עבד לקב"ה. וכך תאר זאת רמ"ב במאמר בעיתון המעין.
מרדכי ברויאר, לימוד פשוטו של מקרא המעין ניסן תשל"ח

אולם כל השאלות האלה מקבלות משמעות אחרת, אם נשים לב למגמה הכללית של הלכות עבד עברי. כי ההלכה המבוארת בפרשת ראה שונה מן ההלכה המבוארת בפרשת בהר - לא רק בפרטי דיניה - אלא בעיקר מגמתה. שהרי פרשת בהר מבארת בבהירות את טעם השחרור: **כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים** (ויקרא כה, נה). הווה אומר: **אין ישראל יכולים להימכר לעבדים כל עיקר**; שהרי מיום שיצאו ממצרים הם נשתעבדו לה', ושוב אין הם יכולים להיות עבדים לאדם.

טעם אחר לחלוטין מבואר בפרשת ראה: **וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויפדך ה' אלוך** (דברים טו, טו), הווה אומר: אתה - אדונו של העבד - היית בעצמך עבד במצרים; משום כך אתה

מבין את נפש העבד; נהג בעבדך, כדרך שה' נהג בך; שחרר אותו, כדרך שאתה נשתחררת מעבדותך.

שתי ההלכות האלה שונות אפוא בעצם מגמתן. **בפרשת בהר השחרור הוא זכותו של העבד, ואילו בפרשת ראה השחרור הוא חובתו של הרב.** שם העבד יצא ממצרים, ולפיכך הוא נמכר מתחילה רק עד שנת היובל; ואילו כאן הרב יצא ממצרים, ולפיכך עליו לשחרר את עבדו לאחר שש.

אבחנה זו מסבירה שהמשתחרר לשש משתחרר בגלל חובת הבעלים לשחררו. מששחרר העבד ובחר מרצונו להישאר אצל אדונו, לא חלה על הבעלים עוד חובת השחרור, והעבד עובדו לעולם. לעומת זאת בפרשת בהר, עומדת לעבד זכותו הראשונית, ולכן אין בו עבדות צמיתה. הוא משתחרר תמיד ביובל בדיוק כפי שהקרקעות שבות ביובל לבעליהן הראשוני. כך נוכל גם להסביר שבפרשת ראה מדובר על **שילוח העבד**. השילוח הוא חובת בעליו. לעומת זאת בפרשת בהר מדובר על **יציאתו של העבד**. העבד יוצא מעצמו בהגיע היובל. כך יסביר רמ"ב שדווקא בפרשת בהר מוזכר האיסור לרדות בעבד, שהרי הוא עבד ה'. לעומת זאת בפרשת ראה מדובר בעבד שכל זכויותיו מוקנות לו בגלל חובת בעליו, וזה הרי קנה את עבדו כדי להטיל עליו לבצע כל מלאכה. לכן אין מקום בפרשת ראה לאסור על הבעלים לרדות בעבד. הרמ"ב מתייחס גם להבדלים שבין פרשת משפטים לפרשת ראה. הוא תולה אותם בהבדל שמצינו בהנמקה למצוות השבת, הכתובה לפניהם בפרשת יתרו ובפרשת ואתחנן. ההנמקות השונות למצוות שבת, הן המגדירות את חובת הבעלים כלפי העבד. בספר שמות ההנמקה היא מעשה בראשית, לכן לא חלה על הבעלים חובת העניקה. חובה זו מוטלת עליו רק לאחר שהנמקת השבת בואתחנן היא היציאה מעבדות מצרים. פירוט הדברים לא נכלל בשעורינו.

ו. המופעים השונים על פי גישת התמורות

כאמור לעיל, תלמידי הרמ"ב מתבססים על שיטת הבחינות. גם הם רואים בתורה נוסח עם דיסהרמוניה פנימית, שסתירותיה קיימות ועומדות. יש לנמק את הסתירות ולהימנע מלהפוך את הדיסהרמוניה להרמוניה. אך תלמידי טוענים כנגדו שתי טענות.

1. האבחנות של הרמ"ב על פי שיטת הבחינות, קשות ומסובכות.
2. הרמ"ב מתעלם מקושי גדול בהרבה המצוי בפרשת העבד. רמ"ב מתעלם בניתוח הכתובים מהלכות האמה העבריה. הלכות אלה מופיעות בפרשת משפטים כפרשיה נפרדת, מבלי שיש לה כל מקבילה בפרשת ראה. שהרי בפרשת ראה האזכור היחיד של האמה העבריה הוא בכותרת, המשנה את העבד לאמה לכל דבר וענין. (יב) **כִּי־יִמְכַר לְךָ אֶחִיךָ הָעֶבְרִי אוֹ הָעֶבְרִיָּה.**

מתוך כך עוסקת גישת התמורות בהשוואת הלכות העבד והאמה שבפרשת משפטים, עם הלכות העבד והאמה שבפרשת ראה.

2. עבד עברי

שמות כ"א	דברים ט"ו	פערם
1 (ב) כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עֲבָדִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבִשְׁבַעֲתָ יֵצֵא לְחֶפְשִׁי חֲנָם:	(יב) כִּי־יִמְכַר לְךָ אַחִיךָ הָעֶבְרִי אוֹ הָעֶבְרִיָּה וְעָבַדךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וּבִשְׁנָה הַשְּׁבִיעִת תִּשְׁלַחְנוּ חֶפְשִׁי מֵעִמָּךְ:	כי תקנה עבד לעומת כי יימכר לך אחיך.
2 (ג) אִם־בִּגְפוֹ יָבֵא בִּגְפוֹ יֵצֵא אִם־בְּעַל אִשָּׁה הוּא וַיָּצֵאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ: (ד) אִם־אֲדֹנָיו יִתֵּן לוֹ אִשָּׁה וַיִּלְדֶּה־לוֹ בָּנִים אוֹ בָנוֹת הָאִשָּׁה וַיִּלְדֶּיהָ תִּהְיֶה לְאֲדֹנֶיהָ וְהוּא יֵצֵא בִּגְפוֹ:	(יג) וְכִי־תִשְׁלַחְנוּ חֶפְשִׁי מֵעִמָּךְ לֹא תִשְׁלַחְנוּ רִיקָם: (יד) הָעֶבֶד תַּעֲנִיךָ לוֹ מִצֵּאָנְךָ וּמִגִּרְנֶךָ וּמִיִּקְבֶּךָ אֲשֶׁר בִּרְכָךָ ה' אֱלֹהֶיךָ תִּתֵּן־לוֹ:	מסירת אשה לוולדות מותרת בשמות בלבד, הענקה בדברים בלבד.
3 (טו) וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּפְדֶּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ עַל־כֵּן אֲנֹכִי מְצֻנֶּה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה הַיּוֹם:	(טו) וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּפְדֶּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ עַל־כֵּן אֲנֹכִי מְצֻנֶּה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה הַיּוֹם:	יציאה מעבדות מצרים רק בדברים.
4 (ה) וְאִם־אָמַר יֹאמְרֵי הָעֶבֶד אֶהְבֵּתִי אֶת־אֲדֹנִי אֶת־אִשְׁתִּי וְאֶת־בְּנֵי לֹא אֵצֵא חֶפְשִׁי: (ו) וְהִגִּישׁוּ אֲדֹנָיו אֶל־הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוּ אֶל־הַדָּלֶת אוֹ אֶל־הַמִּזְוָזָה וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת־אֲזָנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וְעָבַדוּ לְעֹלָם:	(טז) וְהָיָה כִּי־יֹאמַר אֲלֵיךְ לֹא אֵצֵא מֵעִמָּךְ כִּי אֶהְבֶּךָ וְאֶת־בֵּיתְךָ כִּי־טוֹב לוֹ עִמָּךְ: (יז) וְלִקְחָתָ אֶת־הַמַּרְצֵעַ וְנִתְּתָהּ בְּאָזְנוֹ וּבִדְלֶת וְהָיָה לְךָ עֶבֶד עוֹלָם וְאָף לְאִמְתְּךָ תַּעֲשֶׂה־כֵּן:	רק בשמות העבד אוהב את אשתו ובניו. בדברים רק עבד נרצע קרוי עבד.
5 (יח) לֹא־יִקְשֶׁה בְּעֵינֶיךָ בִּשְׁלַחְךָ אֹתוֹ חֶפְשִׁי מֵעִמָּךְ כִּי מִשְׁנֶה שְׂכָר שְׁכִיר עָבַדךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וּבִרְכָךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה: פ	(יח) לֹא־יִקְשֶׁה בְּעֵינֶיךָ בִּשְׁלַחְךָ אֹתוֹ חֶפְשִׁי מֵעִמָּךְ כִּי מִשְׁנֶה שְׂכָר שְׁכִיר עָבַדךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וּבִרְכָךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה: פ	איסור לא יקשה רק בדברים.

נעמוד על ההבדלים על פי השורות שבטבלה.

1. בפרשת משפטים מדובר על קניית העבד, ובפרשת ראה על מכירתו. קיים הבדל בין קניית עבד עברי לבין כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה.
2. רק בפרשת משפטים מוזכר שהאדון רשאי לתת לעבד שפחה כדי להוליד עבדים נוספים. רק בפרשת ראה מוזכרת מצוות הענקה.
3. רק בפרשת ראה מוזכרת עבדות מצרים.
4. הביטוי עבד מופיע בפרשת ראה רק לאחר רציעתו כשנחשב לעבד עולם. העבד הנרצע מבטא את אהבתו לאשתו ולילדיו רק בפרשת משפטים.
5. רק בפרשת ראה מוזכר האיסור שלא להתקשות בשחרור העבד.

בשורה 4 בפרשת משפטים, האשה והילדים מופיעים כסיבה לרצון העבד להישאר עם אדונו לאחר שש שנים. בדברים לא מוזכרת האשה וילדיה, ולכן הסיבה לרצון העבד להישאר לאחר שש שנים היא אהבתו לאדון.

לעומת שתי פרשיות אלה מופיעה בפרשת בהר אמירה כללית המסתייגת מהעבדות בכלל,

(לט) וְכִי־יִמְרֹךְ אֶחָיִךְ עִמָּךְ וְנִמְכַר־לְךָ לֹא־תַעֲבֹד בּוֹ עֲבַדְתָּ עֶבֶד: (מ) כְּשֶׁכִּיר כְּתוּשָׁב יִהְיֶה עִמָּךְ עַד־
שְׁנַת הַיָּבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ:

מתוך כל אלה מציעה גישת התמורות, שהלכות העבד העברי שבפרשת ראה, הם שכלול של הלכות העבד, שנתנו לראשונה בפרשת משפטים. ההלכה הבסיסית נמסרה בספר שמות, מיד לאחר מתן תורה. הלכה זו עומדת בעימות עם גישת ספר ויקרא בפרשת בהר, הרואה פסול בעבדות בכלל. הלכות העבד המפורטות בפרשת ראה, היא התוצאה המגשרת על עימות זה שבין האמור בפרשת משפטים לאמור בפרשת בהר.

הדבר בולט עוד יותר בהלכותיה של האמה העבריה. קיימים הבדלים מהותיים בין מכירת הבת בפרשת משפטים, למכירת האמה בפרשת ראה. בפרשת ראה מקבילה האמה לגבר בכל ענין, כפי שאנו קוראים בפסוק י"ב, ושוב בפסוק י"ז. וְאִךָ לְאִמָּתְךָ תַּעֲשֶׂה־כֵּן.

וכך מתפתחת גישת התמורות. הנוסח דיסהרמוני, אך המופע של האמירות בפרשת משפטים ופרשת ראה, הוא אסינכרוני. פרשת ראה היא מעין תיקון לפרשת משפטים.

בפרשת משפטים נמכרה הבת לעבדות שיש עמה קשר אינטימי. קשר זה גורם לגאון מוויילנא בהערותיו לראות במכירת האמה בפרשת משפטים, מכירה לפילגשות. מעמד הפילגש בבית אינו יציב ומבוסס. מכאן ההנחיה של התורה לשחררה לאלתר אם לא מתייחסים אליה כלל. (יא) וְאִם־שָׁלַשׁ־אַלְהָ לֹא יַעֲשֶׂה לָהּ וְיֵצְאָה חֲנָם אִין כֶּסֶף: ס

במילים אחרות, העבדות כולה היא מעין ויתור מוסרי לעם המורגל בכך. ההרגל נובע מהעתקה של ההרגלים של העמים שבסביבה. התורה ממתנת את היחס לאמה, ומחייבת את הקונה לדאוג לכל מחסורה, כולל לצרכיה האינטימיים ממש. לקראת סוף ההליכה מדבר, משתכללות זכויות האמה העבריה הנמכרת, ודינה מושווה לחלוטין לדיניו של העבד.

אנו יכולים להבחין כאן בוקטור מוסרי המכוון את דרכי הקב"ה. כך משתכללות המצוות עם חלוף הזמן. השתכללות זו היא התמורה שפוקדת את המצווה הראשונית, והופכת אותה למצווה הסופית. הטבלה הבאה מפרטת את ההבדלים שבין הלכות האמה העבריה בפרשת משפטים, לבין הלכותיה בפרשת ראה.

אמה עבריה

שמות כ"א	דברים ט"ו	פערים
1	(ז) וְכִי־יִמְכַר אִישׁ אֶת־בְּתוֹ לְאִמָּה לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים:	בשמות, הבת נמכרת על ידי אביה. בדברים, הושוותה האמה לעבד
	(יב) כִּי־יִמְכַר לְךָ אֶחָיִךְ הָעֶבְרִי אוֹ הָעֶבְרִיָּה וְעָבְדְךָ שָׁשׁ שָׁנִים וּבִשְׁנָה הַשְּׂבִיעִת תְּשַׁלְּחֶנּוּ חֲפָזִי מֵעִמָּךְ:	

2	(ח) אִם-רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ אֲשֶׁר-לֹא לוֹ יַעֲדָה וְהִפְדָּה לְעַם נָכְרִי לֹא-יִמְשַׁל לְמִכְרָהּ בְּבִגְדֹ-כָה: (ט) וְאִם-לִבָּנוּ יִיעֲדָנָה כְּמִשְׁפֹּט הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה-לָּהּ: (י) אִם-אֶחָת יִקַּח-לָּהּ שְׁאֵרָה כְּסוּתָהּ וְעִנְתָּהּ לֹא יִגָּרַע:	(יג) וְכִי-תִשְׁלַחְנֻהוּ חֲפָזִי מֵעִמָּךְ לֹא תִשְׁלַחְנֻהוּ רִיקָם: (יד) הַעֲבִיק תַעֲבִיֵק לוֹ מִצֶּאֱנָךְ וּמִגֶּרְךָ וּמִיִּקְרָבךָ אֲשֶׁר בְּרַכְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִתֵּן-לוֹ:	בשמות, קיימת דאגה לזכויות האמה. מצוות ההענקה מופיעה בדברים בלבד
3		(טו) וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּפְדֶּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ עַל-כֵּן אֲנֹכִי מְצַוְךָ אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה הַיּוֹם:	היציאה מעבדות מצרים מופיעה רק בדברים
4	(יא) וְאִם-שְׁלֹשׁ-אַלְפֵה לֹא יַעֲשֶׂה לָּהּ וַיִּצָּאָה חֲנָם אֵין קֶסֶף: ִס	(טז) וְהָיָה כִּי-יֹאמַר אֲלֶיךָ לֹא אֶצֵּא מֵעִמָּךְ כִּי אֶהְיֶה וְאֶת-בֵּיתְךָ כִּי-טוֹב לוֹ עִמָּךְ: (יז) וְלִקְחָתָּ אֶת-הַמֶּרְצֵעַ וְנָתַתָּה בְּאָזְנוֹ וּבִדְלָת וְהָיָה לְךָ עֶבֶד עוֹלָם וְאָף לְאַמְתְּךָ תַעֲשֶׂה-כֵן:	בשמות דאגה לזכויות האמה. בדברים גם האמה נרצעת.
5		(יח) לֹא-יִקְשֶׁה בְּעֵינֶיךָ בְּשַׁלְחְךָ אֹתוֹ חֲפָזִי מֵעִמָּךְ כִּי מִשְׁנֵה שְׂכָר שְׁכִיר עֶבְדְּךָ נָשָׂא שְׂגִימָם וּבְרַכְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תַעֲשֶׂה: פ	איסור לא יקשה רק בדברים

בשורה 1 מודגש ההבדל שבין פרשת משפטים לפרשת ראה. במשפטים נאמר בפירוש שהאמה לא תצא כצאת העבדים, ואילו בפרשת ראה דין האמה כדין העבד, ושניהם יוצאים בשש.

בשורה 1 במשפטים נמכרת האמה על ידי אביה, ואילו בראה העבד נמכר כנראה על ידי בית הדין. וקיימים גם הבדלים במעמדו המשפטי של **העבד** בין פרשת משפטים לפרשת ראה.

במשפטים העבד מכונה **עבד עברי**. לעומת זאת בשורה 5 מכונה העבד בפרשת ראה **כשכיר**.

במשפטים יכול האדון למסור לעבד שפחה כדי לזכות בוולדותיה, (ד) אִם-אֲדֹנֶיהָ יִתֵּן-לָּהּ אִשָּׁה וְיִלְדָה-לָּהּ בָּנִים אֹן בָּנוֹת הָאִשָּׁה וְיִלְדֶיהָ תִהְיֶה לְאֲדֹנֶיהָ וְהוּא יֵצֵא בְּגֹפוֹ:

בראה אין זכר לכך.

מכל אלה מסיק הרב אביה הכהן שקיים **וקטור מוסרי** במקרא. הגישה הראשונה היתה מסירת הבת לפילגשות. לקראת הכניסה לארץ שונו ההלכות של האמה העבריה, והן הושוו למעשה לדיני העבד העברי.

חכמים במדרשי ההלכה שלהם, שבו ואגדו את הלכות העבד שבפרשת משפטים ובפרשת ראה. העיון בשני המקומות יחדיו גרם לקידומה של האמה, כך שהלכותיה מייצגות עדיפות אף כלפי העבד העברי. האמה שאביה מכרה, יוצאת בשש כמו העבד, אך מקדימה לצאת עם הבאת סימני בגרות. זו המשמעות שנותנים הם לדברי הפסוק **לא תצא כצאת העבדים**. ועוד קבעו **שאמה לא נרצעת כמו העבד העברי**.

מצינו אם כן שגישת התמורות מציינת שני שלבים בהתפתחותה של מצוות העבד והאמה.

1. העיון במקרא מורה שחלו תמורות במצוות העבד בין משפטים לראה ולבהר. אלה הן תמורות המבוססות על שכלול מוסרי המשווה בין האמה לעבד.

2. חכמים ממשיכים בקו זה של קידום מעמד האמה, ומדרשי ההלכה משלימים כך את השכלול המוסרי שהחל עוד בתורה.

הרב אביה הכהן סכם הדברים כך בספרו גישת התמורות בעמוד 130, עתה יכולים אנחנו לצייר את התמונה בשלמותה. התורה בספר שמות באה להסדיר חוק בעייתי, חוק האמה והפילגשות, בדרך היותר נאותה בהתאם למעמד זה. אולם באה התורה בספר דברים בפרשה הסותרת את הפרשה בשמות, ומציבה רף מוסרי גבוה יותר. כעת אין עוד מקום לקניית אמה המשמשת כפילגש. תחת זאת התירה התורה יחסי עבודה בלבד בין האדון לאמתו, והושוו דיניה לדין העבד. בהמשך הלכו חז"ל בעקבות הנחיית התורה, ופירשו את הפרשה בשמות כעוסקת בדין אשת איש ולא בפילגשות. המילים 'כמשפט הבנות' נתפרשו כמשפט בנות ישראל, ולא כמשפט הבנות השפחות. למעשה, בתורה שבעל פה קיבלה האמה את כל הזכויות. מחד גיסא אינה פילגש, אך מאידך גיסא אינה נמכרת כגבר, כפי שאכן עולה מספר דברים, ואין בה דין רציעה. האמה תימכר למטרת ייעוד שהן מטרות אישות, ואם רעה בעיני אדוניה תצא בהקדם, בשש או ביובל או בסימני בגרות או בהגיעה לגיל בגרות.

סיכום פרשיות העבד העברי על פי תורת הבחינות ועל פי גישת התמורות

תורת הבחינות		
בחינה 1	בחינה 2	שילוב הבחינות
חובות האדון בגלל היותו עבד במצרים	זכויות העבד כי כל בני האדם עבדים למקום	הלכות העבדים מבוססים על שתי הבחינות הסותרות
גישת התמורות		
מופע ראשון	מופע שני	התמורות
עבד המקבל שפחה כדי להוליד עבדים ואמה נקנית לפילגשות	השוואת דיני העבד והאמה לשכירות	חץ המוסר המתפתח

ז. האם יתכנו שינויים בתורה או ברצונו של הקב"ה?

1. הקב"ה מתנחם

אין ספק שמוצגת כאן גישה אלגנטית ביותר. ציננו שכבר הרב דוד צבי הופמן השתמש בגישה זו כדי ליישב סתירות בין תאור המצוות בחומשים הראשונים, לבין תאור המצוות בספר דברים. זו גישה חדשה המשלבת את הדיסהרמוניה עם האסינכרוניות. הכתובים הסותרים לא ניתנו יחדיו מסיני, אלא ברצף של זמן המסמל את ההתפתחות שחלה בין הנתינה הראשונה לשניה.

הקביעה שהתורה ניתנת בהמשכים ומממשת וקטור מוסרי מוגדר, מעוררת מיד את השאלה האמונית-הגותית בדבר השינוי בדעת עליון. איך ניתן לייחס לקב"ה שינוי, אולי אפילו חרטה, הקשורים לקביעת ההלכה המחייבת? הרי מקובלים עלינו דברי שמואל הרואה בשמואל א' בפרק ט"ו,

(כט) וגם נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם כי לא אדם הוא להנחם.

מייסדי השיטה מתייחסים לכך בספרם.

למעשה הם רואים כבר בתורה עצמה שינויים בארבע הלכות. אלה ארבעת המקרים בהם משה עומד להיוועץ בקב"ה.

כך בפסח שני בפרשת בהעלותך. כך גם בפרשת בנות צלפחד בפרשת פינחס ולאחר מכן בהלכות הירושה שבפרשת מסעי. כך בפרשת המגדף בפרשת אמור, וכך גם בפרשת המקושש שבפרשת שלח לך. אך יש מקרים נוספים, ונזכיר כמה מהם.

- בפרשת ויקרא ט"ז נאסרה אכילת בשר תאוה, ובפרק י"ב בספר דברים נמסרה המצווה מחדש והותאמה לכניסה לארץ כנען.

- הלויים החליפו את הבכורות בפרשת במדבר, לאחר שהבכורות חטאו בעגל.

- לדעת פרשנים רבים וחשובים, הציווי להקים את המשכן התגבש כמענה לחטא העגל.

זאת ועוד. גם בחלקה הסיפורי - ההליכותי של התורה, מתואר הקב"ה מספר פעמים כמתנחם ומתחרט ממש. כך מצינו בבראשית בפרק ו' לקראת השמדת האנושות במבול,

(ו) וַיִּנָּחֵם ה' כִּי־עָשָׂה אֶת־הָאָדָם בָּאָרֶץ וַיִּתְּעַצֵּב אֶל־לְבָבוֹ: (ז) וַיֹּאמֶר ה' אֶמְלֶה אֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר־

בְּרֵאתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאֲדָם עַד־בְּהֵמָה עַד־רֶמֶשׂ וְעַד־עוֹף הַשָּׁמַיִם כִּי נַחֲמָתִי כִּי עָשִׂיתִם:

בפרשת כי תשא, (שמות ל"ב) מודיע הקב"ה למשה על רצונו להשמיד את העם בגלל חטא העגל, אך לאחר ריצויו של משה משתנית דעתו של הקב"ה,

(יב) לְמַה יֹּאמְרוּ מִצְרַיִם לֵאמֹר בָּרָעָה הוֹצִיאָם לְהִרְגָם אֹתָם בְּהָרִים וְלִכְלֹתָם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה שׁוּב

מִחֲרוֹן אָפֶיךָ וְהִנָּחֵם עַל־הָרָעָה לַעֲמֹךְ: (יג) זָכֹר לֵאבְרֵהֶם לִיצְחָק וְלִיִּשְׂרָאֵל עַבְדֶּיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם

בְּךָ וַתְּדַבֵּר אֲלֵהֶם אַרְבָּה אֶת־זֶרְעֵכֶם כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכָל־הָאָרֶץ הִזְאֵת אֲשֶׁר אִמַּרְתִּי אֲתֵן לְזֶרְעֵכֶם

וְנִחַלְוּ לָעָלָם: (יד) וַיִּנָּחֵם ה' עַל־הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לָעָם: פ

ולא רק בתורה כך. לאחר המלכת שאול מתנחם ה' על המינוי של שאול למלך, כפי שמתואר בשמואל א' בפרק ט"ו,

(י) וַיְהִי דְבַר־ה' אֶל־שְׁמוּאֵל לֵאמֹר: (יא) נַחֲמָתִי כִּי־הִמְלַכְתִּי אֶת־שְׁאוּל לְמֶלֶךְ כִּי־שָׁב מֵאֲחֵרִי וְאֶת־

דְּבָרִי לֹא הִקִּים וַיִּחַר לְשְׁמוּאֵל וַיִּזְעַק אֶל־ה' כָּל־הַלַּיְלָה:

2. מהי נחמת ה'

הדוגמאות שהובאו לעיל המציגות את השינוי בדעתו של ה', הביאו את הפרשנים להתייחס לתיאורים אלה. ראב"ע טוען בפירושו לנחמת ה' על המלכת שאול בפרק ט"ו בספר שמואל, שכל התיאורים נמסרו לנו בני האדם על פי ההתנהלויות האנושיות המוכרות לנו.

חלילה 'כי לא אדם הוא להינחם', רק דיברה תורה על דרך האדם, כי המדבר הוא אדם, גם כן השומע, ומי שיהרוס בנינו, נראה לעין האדם כאילו נחם על בנין שעשה.

גם המדרש בספרי מתייחס לסיפורן של בנות צלפחד, ותמה כיצד תיתכן התפתחות בדעת עליון. לכן סבורים חכמי המדרש, שכל שנמסר למשה כבר היה כתוב לפניו במרום. שהרי לא ניתן לתאר אותו ית' כמפתח דעה, כמשנה את דעתו, או כמתנחם על דעתו הקודמת. וכך מצינו בספרי על פרשת פינחס, פיסקא קל"ד,

ויאמר ה' אל משה לאמר כן בנות צלפחד דוברות, יפה תבעו בנות צלפחד, **שכך כתובה פרשה לפני במרום.**

אשרי אדם שהמקום מודה לדבריו. כיוצא בו אתה אומר כן מטה בני יוסף דוברים (במדבר לו ה) כיוצא בו אתה אומר ויאמר ה' סלחתי כדברך (במדבר יד כ). עתידות אומות העולם לומר אשרי אדם שהמקום מודה לדבריו.

3. על פי רמב"ם לתורה אין גרעון ואין תוספת

ניתן לכאורה לעמת את העקרונות של גישת התמורות עם קביעת הר"מ בהלכות יסודי התורה. שם בפרק ט', משמיע רמב"ם שבתורה לא נמצא אף פעם שינוי. וכך כתב בהלכה א',

דבר ברור ומפורש בתורה **שהיא מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים אין לה לא שינוי ולא גרעון ולא תוספת** שנאמר את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרון לעשות לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו, ונאמר והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת, הא למדת שכל דברי תורה מצווין אנו לעשותן עד עולם, וכן הוא אומר חוקת עולם לדורותיכם, ונאמר לא בשמים היא, הא למדת שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה,

על סתירה זו ניתן לומר, שגישת התמורות עוסקת במתן התורה המתמשך, ואילו הר"מ מדבר על התורה החתומה שנמסרה על ידי משה לבני לוי בסוף ימיו, כמתואר בספר דברים. וכך סוכם הדברים על ידי הרב דוד ביגמן בספר על גישת התמורות בעמוד 75,

התופעה המתוארת של התגלות שנייה המשנה או מעדכנת חוק קודם, דומה במידה רבה לדרכה של תורה שבעל פה, אך גם שונה ממנה באופן מהותי. ריבוי הקולות שבתורה שבע"פ נוצר מתוך התמודדות עם הצרכים המתחדשים בחילופי העתים, **באמצעות עיסוק פרשני-שכלי-אנושי**

בשאלות החדשות. לא כן בתורה שבכתב, שבה הקול הראשון כמו גם הקול השני, נשמעו שניהם בהתגלות הא-ל באספקלריה מאירה.

4. נתינת התורה הדינמית על פי רבי עובדיה ספורנו

הרב אלחנן סמט מביא לעיתים חידושים מפליגים בפרשנותו. הוא גורס שאם הרעיון נכון וטוב, ניתן למצוא תמיד פרשן מוקדם יותר שכבר גרס כך, או לפחות רמז לכך. הנתינה הדינמית של התורה במשך המסע במדבר, מהווה בסיס לשיטה שפותחה כבר במאה ה"ז על ידי רבי עובדיה ספורנו (רע"ס), ובעקבותיו על ידי בן תקופתנו הרב יהודה קופרמן. רע"ס סבר שכל שהעם חטא במהלך שנותיו במדבר, ניתנו לו מצוות נוספות כדי להטותו לדרך הישר. המצוות הנוספות הן מעין תרופות לחטא. לעתיד לבוא עת ישוב העם לדרגתו המקורית, יבוטלו מצוות אלה. הטבלה הבאה מסכמת את השלבים של נתינת המצוות על פי רע"ס.

שיטתו של רבי עובדיה ספורנו-המצוות תוצאה של חטאי העם

	הארוע	פרקי מקרא	התוצאה
1	חטא העגל	מפר' תרומה-סוף ספר ויקרא	המשכן, מאכלות אסורים, טומאת היחיד
2	המרגלים	פר' שלח לך	הפרשת חלה, הקרבת נסכים
3	בית פעור	פר' פינחס	מוספי שבת וראש חודש
4	הכניסה לארץ ³	ספר דברים	מצוות החלות לאחר ההתנחלות בארץ

ח. נושאים נוספים מפרשת ראה על פי גישת התמורות

גישת התמורות עוסקת בהרבה סתירות שבין ספר דברים לחומשים הקודמים. נסקור ארבע מופעים נוספים שכאלה. בכל אחת מהדוגמאות, ננסה להראות על פי גישת התמורות, שהמעבר מהמדבר לארץ מחייב התאמה ושינוי של המצוות המקוריות.

1. בשר חולין ובשר קדשים במדבר ובארץ ישראל

עניין אכילת הבשר על ידי העם כולו, מופיע לראשונה בספר ויקרא בפרשת אחרי מות בפרק י"ז, ופעם נוספת בפרשת ראה בפרק י"ב. בספר ויקרא מצוה העם במדבר לעבור לאכילת בשר שלמים בלבד. ספר דברים מתיר לעם הנכנס לארצו לאכול בשר חולין בכל מקום, תוך הקפדה להביא את כל הקרבנות למרכז הפולחני שייבחר.

בפרשת אחרי מות מוזהרים ישראל שלא לאכול בשר חולין כלל, מחשש שהבשר יוקרב לשעירים.

ויקרא יז, (א) וַיִּדְבֹּר ה' אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: (ב) דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו וְאֶל כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה ה' לֵאמֹר: (ג) אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִשְׁחַט שׂוֹר אוֹ־כֶשֶׂב אוֹ־

³ הכניסה לארץ שונה משלושת החטאים של העם שתוארו לפני כן. הכניסה לארץ לא יכולה להיחשב כחטא, אך היא מהווה בהחלט ארוע מכונן הגורם למסירת מצוות המתאימות רק מעת הכניסה לארץ.

עַז בַּמִּחְנָה אֹז אֲשֶׁר יִשְׁחַט מִחוּץ לַמִּחְנָה: (ד) וְאֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא הֵבִיאוּ לַהֲקָרִיב קֶרֶבֶן לָהּ לִפְנֵי מִשְׁכַּן ה' דָּם יִחָשֵׁב לְאִישׁ הֵהוּא דָם שֶׁלָּךְ וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא מִקֶּרֶב עַמּוֹ:

לעומת איסור ברור זה, בפרשת ראה בפרק י"ב נראה שתוקף האיסור פג. בפרשת ראה הותר לאכול בשר חולין בכל מקום, ובלשון הכתוב, **בכל אות נפשך, ואכלת בשעריך**. עם ההיתר לאכול בשר חולין בכל מקום, מודגש שוב החיוב להקריב את הקרבנות רק במקום הנבחר כמפורט בפסוק כ"ו.

דברים יב, (כ) כִּי־יֵרָחִיב ה' אֶל־לִהְיוֹת אֶת־גְּבֻלְךָ כְּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לְךָ וְאָמַרְתָּ אֲכֹלָה בָּשָׂר כִּי־תֵאָנֶה נִפְשֶׁךָ לֶאֱכֹל בָּשָׂר בְּכָל־אֹת נִפְשֶׁךָ תֹאכַל בָּשָׂר: (כא) כִּי־יֵרָחֵק מִמֶּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר ה' אֶל־לִהְיוֹת לְשׁוֹם שְׁמוֹ שָׁם וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאֲנֶךָ אֲשֶׁר נָתַן ה' לְךָ כְּאֲשֶׁר צִוִּיתְךָ וְאָכַלְתָּ בְּשַׁעְרֶיךָ בְּכָל אֹת נִפְשֶׁךָ:.....(כו) רַק קֹדְשֶׁיךָ אֲשֶׁר־יִהְיוּ לְךָ וְנִדְרֶיךָ תִּשָּׂא וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחָר ה':

לפי גישת התמורות נראה שהעם חויב במדבר להימנע מאכילת בשר חולין, ולהתרכז בבשר השלמים. ההקפדה נועדה למנוע מהעם הקרבה לשעירים שבמדבר. העם חנה סביב המשכן, וניתן היה לדרוש ממנו לבוא למשכן ולהקריב את קרבנות השלמים כדבר שבשגרה. הריחוק הגאוגרפי מהמקדש, מנע מהעם להגיע לעתים תכופות למקדש. לכן עם הכניסה לארץ השתנו הכללים, והותר לעם לאכול בשר במקומו של כל אחד. לכאורה ניתן היה להמשיך בחיוב לאכול רק בשר שלמים, אך חיוב שכזה היה מחייב להתיר לעם להקריב את שלמיו בבמה המקומית שבקרבת ביתו. הקב"ה העדיף לאסור את הקרבה בבמה המקומית, ובמקביל התיר לעם לאכול בשר חולין במקומם. את הקרבנות יש להביא כמו בעבר אל מקום ההקרבה המרכזי. יש כאן אם כן תמורה מפורשת, המעבירה את אכילת הבשר על ידי העם, מאכילה של קרבן במרכז המחנה במשכן, אל אכילה של בשר חולין בכל מקום. בשר החולין יאכל עתה בכל מקום כפי שאוכלים מהצבי ומהאיל שאינם קרבים כלל למזבח. כך אוכלים מהם כולם הטמא והטהור יחדיו, ללמד שאין בהם כל קדושה.

הנושא והסתירות	התמורות
ויקרא י"ז איסור בשר תאווה ואכילת שלמים בלבד	הבאת כל הבשר להקרבה במשכן, למניעת הקרבה לשעירים
דברים י"ב אכילת בשר תאווה בכל מקום	איסור הקרבה בבמות, והיתר אכילת בשר תאווה בכל מקום

2. הקדשת בכור בהמה

הקדשת הבכור מופיעה לראשונה בפרשת בא, בזמן מכת בכורות. הצלת בכורי ישראל בעת מכת הבכורות במצרים, היא המקור של המצווה להקדיש את הבכור לקב"ה.

שמות יג, (א) וַיִּדְבֹּר ה' אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: (ב) קֹדֶשׁ־לִי כָל־בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל־רֶחֶם בְּבִנִי יִשְׂרָאֵל בְּאֶדָם וּבַבְּהֵמָה לִי הוּא:

ההלכות הקשורות להקדשת הבכור מופיעות שוב כחלק ממתנות הכהונה שבפרשת קרח. אנו מצווים לתת את הבכור לכהן כחלק ממתנותיו. בכור האדם ובכור הבהמה הטמאה ייפדה. בכור הבהמה הטהורה יוקרב על המזבח ובשרם יימסר לכהן.

במדבר יח, (ח) וַיְדַבֵּר ה' אֶל-אַהֲרֹן וְאֶנִּי הִנֵּה נָתַתִּי לְךָ אֶת-מִשְׁמַרְתְּ תְרוֹמַתִּי לְכָל-קֹדֶשׁ בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל לְךָ וְנָתַתִּים לְמִשְׁחָה וּלְבִנֶיךָ לְחֶקֶד עוֹלָם:....(טו) כָּל-פֶּטֶר רֶחֶם לְכָל-בֶּשֶׂר אֲשֶׁר-יִקְרִיבוּ לָהּ בְּאֲדָם וּבְבִהֵמָה יִהְיֶה-לָּהּ אֵין פֶּדָה תִּפְדֶּה אֵת בְּכֹר הָאָדָם וְאֵת בְּכֹר-הַבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה תִּפְדֶּה: (טז) וּפְדוּיוֹ מִבֶּן-חֲדָשׁ תִּפְדֶּה בְּעֶרְכָּךָ כֶּסֶף חֲמִשָּׁת שְׁקָלִים בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֶּרָה הוּא: (יז) אֵין בְּכֹר-שׁוֹר אֹו-בְכֹר כֶּשֶׁב אֹו-בְכֹר עֵז לֹא תִפְדֶּה קֹדֶשׁ הֵם אֶת-דָּמָם תִּזְרֹק עַל-הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת-חֵלְבָם תִּקְטִיר אֲשָׁה לְרִיחַ נִיחֹחַ לָהּ: (יח) וּבִשְׂרָם יִהְיֶה-לָּךְ כַּחֲזֶה הַתְּנוּפָה וְכִשּׁוֹק הַיָּמִין לָךְ יִהְיֶה:

המופע השלישי הוא בפרשת ראה. בתחילת הקריאה לשביעי אנו קוראים על הציווי להפריש הבכורות. הקריאה הפשוטה מחייבת להקדיש את הבכור לקב"ה ולאוכלו לפני ה' במקום הנבחר, ביחד עם בני המשפחה-אתה וביתך. אלא אם נפל בו מום. **אין כאן כל אזכור לנתינת הבכור לכהנים.**

דברים טו, (יט) כָּל-הַבְּכֹר אֲשֶׁר יוֹלֵד בְּבִקְרָךְ וּבְצֹאֲנֶךָ הַזֶּכֶר תִּקְדִּישׁ לָהּ אֶ-לֹהֶיךָ לֹא תַעֲבֹד בְּבִכֹר שׁוֹרְךָ וְלֹא תִגֵּז בְּכֹר צֹאֲנֶךָ: (כ) לִפְנֵי ה' אֶ-לֹהֶיךָ תֹאכְלֶנּוּ שְׁנָה בְּשָׁנָה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר-יִבְחַר ה' אֶתְּךָ וּבֵיתְךָ:

ההבדלים מרוכזים בטבלה הבאה.

הנושא והסתירות	התמורות	
הקרבת הבכורות	מעבר מנתינה לכהן והקרבת הקרבן, להקרבה ולאכילה עצמית בבית המקדש בכל שנה.	שמות יג
נתינת הבכור לכהן והקרבתו		במדבר יח
הבאת הבכור למקדש והקרבתו		דברים טו

היחס שבין הציווי בספר שמות לציווי בספר במדבר ברור. הכהנים התמנו לתפקידים המיוחד לאחר חטא העגל במקום הבכורות, ולכן הבכור שהיה מוקדש לה' על ידי כל אדם בספר שמות, היה ניתן לכהן בספר במדבר כדי להקריבו על המזבח.

היחס שבין הציווי שבספר במדבר לציווי שבספר דברים קשה. במקום מסירה לכהן והקרבה על ידו, מדובר בפרשת ראה על אכילה משפחתית של הבכור במקום הנבחר.

ההתפתחות במצוות הבכור משתלבת היטב עם ההתפתחות באכילת הבשר התאוה שתוארה בפרק הקודם. כשהמשכן היה במרכז המחנה קרוב לכולם, נמסר הבכור לכהן שהיה מקריבו במשכן. משעברו

לארץ כנען, צורפה בהמת הבכור לכלל מתנות הכהונה, שהאדם התחייב להביא לירושלים ולאכול שם ביחד עם הלוי והכהן.

נמצא שמתן הבכור והקדשתו עבר כמה שלבים. הוחל באכילתו העצמית בעת שהבכורים הוקדשו לעבודה. לאחר הקדשת הלויים והכהנים במקום הבכורים, נמסר הבכור לכהן. אכילת הכהן במדבר שווה היתה לאכילת העם, שהרי במדבר נאסר בשר התאווה וכל העם אכל רק מבשר הקדשים. כשהותר בשר החולין בעת הכניסה לארץ, שב הבכור להיאכל בירושלים, כשהכהן מוזמן לאכול ממנו ומכל מתנות הכהונה, ביחד עם התרומות והמעשרות המועלים לירושלים.⁴

3. מעמד הלויים במדבר ובארץ

מעמד הלויים מוזכר בפרשת קרח בפרק י"ח, כחלק מתיאור מתנות הכהונה והלוייה. מתנת הלויים המרכזית היא המעשר הראשון. הלויים זכאים לקבל עשירית מכלל היבול הגדל בארץ על ידי העם. בפרשת ראה בפרק י"ד, מובא המעשר לירושלים, ונאכל שם על ידי מביא המעשר ביחד עם הלויים. יש כאן מעבר מהפרשת המעשר ונתינתו ללוי, להכללת הלוי באכילה משפחתית אצל המשכן או אצל המקדש במקום הנבחר.

במדבר יח, (כא) וְלִבְנֵי לֵוִי הִנֵּה נָתַתִּי כָּל־מַעֲשֵׂר בְּיִשְׂרָאֵל לְנַחֲלָה חֶלֶף עֲבַדְתֶּם אֲשֶׁר־הֵם עֲבָדִים אֶת־עֲבַדְתָּ אֹהֶל מוֹעֵד:...(כד) כִּי אֶת־מַעֲשֵׂר בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יְרִימוּ לָהּ תְּרוּמָה נָתַתִּי לְלוֹאִים לְנַחֲלָה עַל־כֵּן אֲמַרְתִּי לָהֶם בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִנְחָלוּ נַחֲלָה: פ

זאת לעומת הנאמר בפרשת ראה,

דברים יד, (כב) עֲשֵׂר תַעֲשֶׂר אֶת כָּל־תְּבוּאָת זֶרְעֶךָ הַיֵּצֵא הַשָּׂדֶה שָׁנָה שָׁנָה: (כג) וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחָר לְשָׁכֵן שָׁמָּה שֶׁמֶךָ מַעֲשֵׂר דִּגְגֶךָ תִּירֶשֶׁךָ וְיִצְהָרְךָ וּבְכֹרְךָ וְצֹאנְךָ לְמַעַן תִּלְמַד לִירְאָה אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ כָּל־הַיָּמִים:.... (כו) וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף בְּכֹל אֲשֶׁר־תֵּאָוֶה נִפְשֶׁךָ בִּבְקָר וּבְצֹאן וּבְיִין וּבְשֶׁכָר וּבְכָל אֲשֶׁר תִּשְׁאַלְךָ נַפְשֶׁךָ וְאָכַלְתָּ שָׁם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ וְשִׂמַּחְתָּ אִתָּהּ וּבֵיתְךָ: (כז) וְהָלִוִּי אֲשֶׁר־בְּשַׁעְרֶיךָ לֹא תַעֲזֹבֶנּוּ כִּי אֵין לוֹ חֶלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ: ס

ההדגשה של עבודת ה' על ידי המשפחה כולה, מבטאת את השוני בציווי נתינת המעשר ללוי. הנתינה ללוי בפרשת קרח, עוברת בפרשת ראה לאכילה משפחתית לפני ה'. על האדם לאכול את המעשר ביחד עם בני ביתו, במקום הנבחר לפני ה' אלוקים. הלוי מוזכר כמי שמוזמן להשתתף בסעודה, ואין זכר לכך שהוא אמור לקבל את המעשר כולו. ההנמקה שבספר במדבר הסבירה את מתן המעשר ללוי, מנמקת כאן את שיתופו כאורח בסעודת בני המשפחה. הדברים סוכמו בטבלה הבאה,

⁴ התמורה המתוארת לא מתיישבת עם ההלכה הנפסקת במסכת זבחים, שם מתואר הבכור כקרבת הנאכל רק לכהנים.

התמורות	הנושא והסתירות	במדבר י"ח
מעבר מנתינה ללוי להבאה לירושלים ואכילה ברב עם. מצוה להזמין את הלוי לסעודה. המטרה ביזור הקדושה לכל העם, העובד את ה' ישירות בביהמ"ק	העברת מעשר ללויים חלף עבודתם במשכן, ובגלל שאין להם נחלה המעשר מובא לירושלים ונאכל ברוב עם	דברים י"ד

על פי גישת התמורות יש כאן שינוי מגמה, המזכיר את שתואר לעיל על התמורה בהלכות הבכור. במדבר חי העם בסביבות המשכן בקדושה, נאסר עליו לאכול את בשר התאווה כחולין, וכל הבשר שנאכל במדבר היה בשר שלמים. לקראת הכניסה לארץ הובטחו ללויים מעשרות כדי לפצותם על כך שלא זכו לנחלה. לקראת הכניסה לארץ הותר בשר חולין. כדי להרבות קדושה בעם כולו, הודגשה ההגעה למקום הנבחר הלוא הוא בית המקדש. המשפחה עצמה מתחייבת להביא לשם את המעשרות ואת הבכורות ולאוכלם שם לפני ה'. יש כאן הרחבה של מעגלי הקדושה. ההרחבה נחוצה בגלל התפזרות העם כשכל שבט שוכן בנחלתו המרוחקת מרחק רב מבית המקדש.

מעמד הלוי שונה, ואין הוא עוד ברשימת מקבלי המעשרות. מכאן הציווי החוזר לשתפו בכל סעודות המצווה. כך במצוות המעשר שבפרשת ראה בפרק י"ד, (כז) **והלוי אשר בשעריך לא תעזבנו כי אין לו חלק ונחלה עמך**.

כך גם בפרק י"ב שבפרשת ראה בהלכות הקרבת קרבנות הנדבה, (יב) **ושמחתם לפני ה' אלהיכם אתם ובניכם ובנותיכם ועבדיכם ואמהתיכם והלוי אשר בשעריכם כי אין לו חלק ונחלה אתכם**..... (יט) השמר לך פן תעזב את הלוי כל ימך על אדמתך: ^ו וכך גם בסוף פרשת ראה בהלכות הרגלים בפרק ט"ז, (יד) **ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך**:⁵

4. לא תבשל גדי בחלב אמו

פסוק ידוע זה מופיע בפרשת המאכלות האסורות בפרשת ראה בפרק י"ד, (כא) **לא תאכלו כל-נבלה לגר אשר בשעריך ותתננה ואכלה או מכל לנכרי כי עם קדוש אתה לה' אלהיך לא-תבשל גדי בחלב אמו**: הביטוי מופיע עוד פעמיים בספר שמות בפרשת המועדות. הביטוי סוגר את פרשת המועדות שבפרשת משפטים בפרק כ"ג,

(יד) **שלוש רגלים תחג לי בשנה: (טו) את-חג המצות תשמר שבעת ימים תאכל מצות כאשר צויתך למועד חדש האביב כי-בו יצאת ממצרים ולא-יראו פני ריכם: (טז) וחג הקציר בפניך מעשיך אשר**

⁵ מדרש ההלכה לא הסכים עם הנחה זו. על פי המדרש פרשת המעשר בבמדבר י"ח מתייחסת למעשר הראשון הניתן ללויים. לעומת זאת פרשת עשר תעשר בדברים י"ד, מתייחסת למעשר שני שרק אותו חייבים להעלות לירושלים.

תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה וְחָג הָאֶסֶף בְּצֵאת הַשָּׂנָה בְּאֶסְפָּךְ אֶת־מַעֲשֶׂיךָ מִן־הַשָּׂדֶה: (יז) שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׂנָה יִרְאֶה כָּל־זָכוּר אֶל־פְּנֵי הָאֵדָן ה': (יח) לֹא־תִזְבַּח עַל־חֶמֶץ דָּם־זִבְחִי וְלֹא־יֵלִין חֶלֶב־חֲגִי עַד־בֹּקֶר: (יט) רֹאשִׁית בְּפוּרֵי אֲדָמָתְךָ תָּבִיא בֵּית ה' אֶל־לִהְיֶךָ לֹא־תִבְשַׁל גְּדִי בַחֲלֵב אִמּוֹ: **ס**

ושוב בצורה דומה סיכומה של פרשת המועדות שבפרשת כי תשא. בפרק ל"ד,

(כא) שְׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשְׁבֹּת בְּחֵרִישׁ וּבִקְצִיר תִּשְׁבֹּת: (כב) וְחָג שִׁבְעַת תַּעֲשֶׂה לָּךְ בְּפוּרֵי קֶצֶר חֲטִיִּם וְחָג הָאֶסֶף תִּקְוֹפֶת הַשָּׂנָה: (כג) שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׂנָה יִרְאֶה כָּל־זָכוּר אֶת־פְּנֵי הָאֵדָן וְיִקְחָךְ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:....(כה) לֹא־תִשְׁחַט עַל־חֶמֶץ דָּם־זִבְחִי וְלֹא־יֵלִין לְבֹקֶר זָבַח חַג הַפֶּסַח: (כו) רֹאשִׁית בְּפוּרֵי אֲדָמָתְךָ תָּבִיא בֵּית ה' אֶל־לִהְיֶךָ לֹא־תִבְשַׁל גְּדִי בַחֲלֵב אִמּוֹ: **פ**

בשתי פרשיות המועדות שבספר שמות, נסמך איסור גדי בחלב אמו למצוות הפסח. על פי הרמב"ם במורה נבוכים חלק ג', מיוחס איסור בשר וחלב לאיסור הקשור לעבודה זרה, שעובדיה נהגו להקריב גדיים בחלב אמותיהם. הרמב"ם מדגיש שבשעה שעולים לרגל שלוש פעמים בשנה, יש להתמקד בעבודה המיוחדת למקום הנבחר, ולפרוש לחלוטין מע"ז.

לעומת זאת בפרשת ראה שבספר דברים, מוזכר האיסור כחלק מהמאכלות האסורות, שנאסרו כדי לשמר את קדושת העם. כִּי עִם קְדוּשַׁת אֱלֹהֵיךָ לֹא־תִבְשַׁל גְּדִי בַחֲלֵב אִמּוֹ: נראה שגם כאן ניתן להסביר את ההתפתחות על ידי ההיתר לאכול בשר חולין. כפי שהוזכר לעיל, במדבר אכלו רק בשר שלמים, ולכן יש מקום להשיע את האיסור בהקשר לחג הפסח, החג שבו נולדים הגדיים. בספר דברים חוזרים על האיסור לא כחלק ממצוות בית המקדש וקרבתיו. לאחר שהותרה אכילת בשר חולין בכל מקום, יש לצרף אליו את האיסור הקבוע הכלול בהלכות מאכלות אסורות החלות בכל מקום, לא תבשל גדי בחלב אמו.⁶

ט. סיכום

לאחר שהרב מרדכי ברויאר הציע את שיטת הבחינות, העוסקת בסתירות המצויות בלשון המקרא ובתכניו, פיתחו תלמידיו גישה נוספת, את גישת התמורות. גם תלמידיו עוסקים בסתירות המצויות בלשון המקרא ובתכניו. אך בעוד שרמ"ב מבסס את הבחינות השונות המצויות בתורה, על התגלותו של הקב"ה שבמהותו יש התגלות על ידי בחינות רבות ושונות, טוענים תלמידיו שהסתירות מבטאות שינוי במסירת התורה על פני ארבעים שנות ההליכה במדבר. הקב"ה מורה למשה לשנות הלכות וציוויים בגלל השתנות התנאים בעת ההליכה הממושכת במדבר, ובעיקר לקראת הכניסה להתיישבות הקבע בארץ ישראל.

⁶ במדרש ההלכה התעלמו מאבחנה זו, ולמדו מהאיזכור המשולש שתערובת של בשר בחלב אסורה בשלושה לאווים. איסור ביסול, איסור אכילה ואיסור הנאה.

נסינו להשוות בין שיטת הבחינות לבין גישת התמורת, ולהדגים את השוני על ידי הסבר המצוות שבפרשת ראה.

נסינו להביא את דבר הפרשנים וההוגים המתייחסות לבעיה ההגותי של השינוי המתבקש כביכול ברצונו של הקב"ה, על פי גישת הבחינות.

הראנו שכבר פרשנים קודמים, ובעיקר רבי עובדיה ספורנו, נתנו מקום להתפתחות המצוות על פני ארבעים שנות ההליכה במדבר.